

ביון בבואנוס איירס – מתוך הסמינר המישי (יולי 1968)

המטופלת באה ממשפחה בעלת היכרות מסוימת עם הפסיכואנליזה. כלומר, אחד מבני המשפחה היה אנליטיקאי ורבים מבני המשפחה עברו אנליזה, כך שניתן להניח שהם ידעו לא מעט על פסיכואנליזה. עם זאת, המטופלת רצתה מאוד שאני אטפל בה. למרות שכבר בילתה תקופה משמעותית בטיפול פסיכואנליטי, היא הרגישה שהמטפלים האחרים לא ניהלו נכון את המקרה שלה ושאלם תגיע לטיפול אצלי, הכל יהיה הרבה יותר טוב ויחד נוכל להגיע לתוצאה שלה ייחלה.

כבר מהפגישה הראשונה, המטופלת נראתה מאוד מוטרדת והיא אמרה לי שבגלל מצבה הנפשי, היא לא תהיה מסוגלת לשלם עבור הטיפול כפי שסיכמנו מראש. לעומת זאת, היא גם לא תהיה מסוגלת להמשיך בלי אנליזה ולכן התחלנו להיפגש. עליי לומר שלא טיפלתי באישה הזו במסגרת שנותיי הראשונות כאנליטיקאי, אלא בתקופה בה כבר הייתי מנוסה למדי.

המטופלת התייחסה לשניים מהאנליטיקאים אשר טיפלו בה בעבר וטענה שהם התמודדו עם המקרה שלה בצורה כל כך שגויה, שעכשיו היא במצב נפשי קשה ביותר. אין ספק שהיה לה קשה מאוד לשאת את המצב הזה. אמרתי לה שלאור ניסיוני כאנליטיקאי, דבריה מפתיעים אותי, משום שהיא מדברת על שני אנשי מקצוע מכובדים ומנוסים מאוד ותהיתי אם – לאור מה שזה עתה סיפרה לי – לא יהיה כדאי יותר להסיק שהיא כבר נתנה לפסיכואנליזה הזדמנות משמעותית וכי - מכיוון שהתוצאה הייתה בלתי מספקת - עדיף לוותר על האנליזה ולהמשיך הלאה.

אני רוצה להזכיר לקורא שהמידע שהיה בידי לא הגיע מהמטופלת. היא כתבה אליי וביקשה פגישה, אך אני כבר שמעתי על ההתנסויות שלה מאחד מבני משפחתה, משפחה שכפי שציינתי הייתה בעלת ניסיון רב בתחום הפסיכואנליזה.

[...]

הסקתי זה מכבר שהמידע שהגיע לידי היה מדויק ומהימן. אני סבור שזו הייתה הטעות הראשונה שלי אבל אומר שגם לו סירבתי להאמין למה שנאמר לי, גם זו הייתה נחשבת לטעות הראשונה שלי. במובן זה, אני חושב שאנליטיקאים צריכים להקפיד לנקוט עמדה [של ספקנות] ביחס למה שנאמר להם.

כאשר הצעתי למטופלת שייתכן שכבר נתנה לפסיכואנליזה הזדמנות משמעותית ביותר ושמותר כך יהיה זה מגוחך מצדה לנסות פעם נוספת, היא הגיבה באופן אלים מאוד. תגובתה כללה איומים אובדניים שנשמעו ממשיים למדי. אמרתי שאני לא ממש מבין למה היא מתעקשת שיש רק שני טיפולים אפשריים עבורה: אנליזה **איתי** או מוות.

באותו רגע, המטופלת לא כל כך שמה לב למילים שאמרתי ופשוט חזרה על כוונתה להתאבד אם לא אקבל אותה לטיפול. הייתי מוכרח לומר משהו וגם לעשות משהו. מה שאמרתי היה: "טוב, נוכל לנסות". עליי להודות שבשלב הזה, אמירה זו יכולה כבר להיות טעות מספר שתיים-עשרה או עשרים. בקיצור, אני מתקשה להיזכר במשהו שעשיתי עם המטופלת הזאת שלא היה טעות, או לפחות כך זה נראה לי במבט לאחור.

אז הסכמנו על התשלום, והמטופלת, שלא דמתה במיוחד למה שנאמר לי עליה, התחילה את האנליזה שלה. במשך כשלושה חודשים, הכל נראה היה כמו פסיכואנליזה אמיתית. אני הצעתי פירושים, המטופלת הגיבה, יכולתי להבין את פשר תגובותיה ואת הקשר שלהן לפירושים. אז המטופלת הודיעה שיש לה בעיה משום שהיא סובלת מדלקת בדרכי השתן ודבר זה יעורר קשיים משום שהיא תצטרך להשתין בתכיפות. פירשתי את הערתה כדרך לגרום לי להבין ולקבל שזה ההסבר למצבה, שעה שלמעשה היא ארגנה את הדברים כך שאוכל להבין מראש שיש לה תירוץ לצאת מהחדר.

בתגובה, המטופלת יצאה מהחדר. כאשר היא חזרה, היא אמרה שהיא מאוד מצטערת אבל אין זה משנה כמה קולע הפירוש שלי, היא סובלת מדלקת והיא צריכה לצאת. כשהמטופלת חזרה, וזה משהו שקשה לתאר במדויק, היא הייתה נבוכה ונראתה חרדה, אין ספק שמהו הטריד אותה. התיאור המילולי שאני מציע כאן לא באמת מצליח לתאר את המצב. לפיכך, אמרתי שאין ספק שאין לנו צורך לדאוג לגבי הסיבות שכבר ידועות לה ושעלינו לקחת בחשבון את קיומם של מניעים נוספים שלהם לא הייתה מודעת, למיטב הבנתי. אמרתי שאני סבור, לאור הגישה שלה והאופן בו התנהגה, שהיא חשה צורך לצאת בצורה כה דחופה בשל מניעים פסיכולוגיים.

הפירוש הראשון שהצעתי לה בהקשר זה היה שהיא הלכה לשירותים בגלל שרצתה לדעת מה קורה שם. התגובה שלה הייתה פשוט: "שטויות!" ("Rubbish" - במובן של אשפה, פסולת). אז פירשתי שהיא התכוונה שזה באמת מה שקרה בשירותים וזה מה שהיא הלכה לראות שם. פירוש זה הביא לשינוי ביחסה של המטופלת והיא נעשתה חרדה ביותר.

עם זאת, צורת ההתנהגות הזו נמשכה והמטופלת תמיד נשענה על כך שהיא סובלת מבעיה גופנית כלשהי כתירוץ לצורך שלה לצאת מהחדר. בכל פעם שנהגה כך, הפירוש שלי התייחס לשלל הסיבות האחרות לצורך שלה לצאת. הרגשתי שאני צריך לחזור על המילה "בנוסף", משום שלא רציתי לשים את עצמי בעמדה כזו שהמטופלת תוכל לטעון שאני מתעלם מבעיה גופנית כלשהי שממנה היא סובלת.

בכל אופן, הדברים המשיכו להתנהל בצורה הזו ובאחת הפעמים ראיתי שהמטופלת שוב עומדת לצאת מהחדר. הפניתי את תשומת ליבי לעובדה הזו ואמרתי שאני סבור שבאותו רגע ממש היא שומעת קולות פה בחדר. היא כמובן הכחישה

ואז הוספתי: "טוב, אני מאמין שאת נסערת, בין אם משום שיש כאן קולות שאת יכולה לשמוע או נסערת ממש אפילו אם אין כאן קול, משום שאת עדיין יכולה לשמוע אותו".

הזמן שנותר מהפגישה עמד בסימן של רגש עז ביותר, שגויס להכחשה ולתהייה איזה מין אנליטיקאי אני, איך אני יכול להיות עד כדי כך טיפש שאני חושב שהיא מנותקת מהמציאות. השבתי שלא אמרתי שהקולות לא היו אמיתיים, רק אמרתי שהיא שומעת קולות. המטופלת הכחישה זאת וציינה שהקולות היחידים ששמעה היו הקול שלה ושלי בזמן שדיברנו. השבתי: "טוב, אז למה אמרת שלא שמעת שום קול?" המטופלת רתחה מזעם ואמרה שאני בטח מרגיש שזה מאוד שנון וחכם מצדי. היא הוסיפה שפנתה לטיפול בשל סיבות רציניות ושהיא לא אוהבת אנליטיקאים שלא מתייחסים ברצינות לעבודתם. אמרתי שהיא מספיק מנוסה כדי לדעת שאני אכן טיפוס מהסוג הזה ושהסוגיה שמטרידה אותנו באותו רגע היא למה היא נמצאת כאן בחדר, למה היא כל פעם חוזרת לפגוש אותי בזמן שלפי התיאור שלה, אין ספק שאני לא הטיפוס שמתאים להיות אנליטיקאי. בתגובה, היא שאלה אותי איך היא תוכל להתמודד עם הקשיים שלה אם אני לא מבין את ההעברה, אם אני לא מצליח להבין שזה בדיוק מה שהיא חושבת עליי. עניתי שהרשיתי לעצמי להיות במצב שבו הייתי צריך לנהוג או כטיפש שמוכן לסבול הכל או כאנליטיקאי שלא יודע מה זה העברה. בשני המקרים, היא אינה צודקת וציינתי בפניה שמדובר בסיטואציה שגרתית למדי. והזכר המדהים ביותר היה שעל אף שהיא שיערה שיש לי מידה מסוימת של ניסיון, לא אמרתי שום דבר נכון, אפילו לא במקרה. המטופלת הגיבה לדברים הללו בכך שנעמדה ואיימה עליי עם התיק שלה.

התקריות הללו נעשו שכיחות למדי והפניתי את תשומת ליבה לכך שההתנהגות שלה מונעת מכל סוג של אנליזה להתקיים ושואם תמשיך להתנהג כך, היא לא תקבל שום אנליזה ובזה יסתיים העניין. עם זאת, למילים שלי לא היתה כל השפעה וציינתי זאת בפניה, והוספתי שהיא ממשיכה להתנהג כאילו מה שאמרתי היה לגמרי שולי או חסר משמעות. בקיצור, היא שוב מיקמה אותי כאנליטיקאי גרוע שלא מצליח להבין שצריך לפרש את מה שהיא עושה או כטיפש שמוכן לסבול את כל מה שתעשה.

בסופו של דבר, אמרתי לה: "כאן אנחנו יכולים להתבונן בבעיה מסוימת, מבחינה זו שהקולות שאת שומעת בחדר הזה – ואת צריכה לזכור שבסוף הודית שאת אכן שומעת קולות פה בחדר – הם למעשה קולות מאוד כועסים שמנהלים ויכוח סוער. מלבד זאת, את לא מסתפקת בלומר לי שמשוהו מסוג זה מתרחש, אלא למעשה עלייך לנהוג באותו האופן, עלייך להפוך את זה לדרמה".

הייתי מופתע משהו, למרות שאני לא מתייחס להפתעה מבחינה אנליטית, אלא לעובדה שכה התרגלתי לפגישות הסוערות הללו שלא הייתי מוכן למשהו שונה, שהופיע כאשר ראיתי שהיא נרגעה והתחלתי להאמין שהפירוש שלי היה נכון, כאשר אמרה לי: "אתה רואה? אילו היית עושה לי אנליזה כמו שצריך, לא היו שום בעיות". אמרתי לה

שאני חושב שזו הדרך שלה להכיר בכך שהניתוח שלי היה נכון אבל, באותו זמן, זו גם הדרך שלה לומר לי שמוטב היה לו הייתי עושה זאת מוקדם יותר.

כך, אפילו כאשר הניתוח שלי היה נכון, מה שלא קרה לעיתים תכופות, גם אז שגיתי. לא היה סיכוי שהיא תוותר על תחושות העליונות, העוינות והבוז שלה כלפיי. היא תמיד תוכל למצוא משהו לבקר. התקריות הללו המשיכו להתרחש מדי פעם, אך כעת בין תקרית לתקרית היו ארבעה או חמישה ימים שבהם נראה היה שקיבלתי ממנה את סוג התגובה שתיארת כשדיברתי על השלבים הראשונים של האנליזה, שבהם ניכר שהמטופלת מגיבה לפירושים, כדי לשוב לאלימות ואיומים וכן הלאה. אכן, מדי פעם הרגשתי שאני מוכרח, לומר לה שאלו לא התנאים המתאימים בעיני לקיום אנליזה ושאיני מוכן להמשיך כך. בתגובה, הכעס שלה נעשה אלים עוד יותר, עד שאמרתי: "טוב, מספיק".

בכל זאת, זהו מצב שבו כל אנליטיקאי מרגיש פגיע והמטופלת הזאת ידעה זאת: אתה תמיד מרגיש שאם היית מציע את הפירושים הנכונים ברגע הנכון, כל זה לא היה קורה, כך שסיום מעין זה מצביע על עבודה אנליטית לא יעילה בעליל. המטופלת יודעת זאת והיא גם יודעת שהאנליטיקאי היה מעדיף שלא לסיים את האנליזה באופן הזה. אך הטיפול הסתיים. כתוצאה מכך, היא התקשרה אליי באותו הלילה, אכולת חרטה באמת ובתמים, והתחננה בפניי להתחיל מחדש את האנליזה. עניתי רק שאחשוב על כך.

[...]

אני סבור שמצד אחד, המטופלת חשדה שקיבלתי מידע עליה. אינני יודע מה היא ציפתה שתהיה מהות אותו מידע, האם שיקרו לי או אמרו לי את האמת, אך היא היתה משוכנעת ששיחות אלה התקיימו. אם אנו רוצים לתת לכך שם, היא סבלה ללא ספק מהיסטריה פרנואידית.

הודעתי לה שאהיה מוכן להמשיך, אך גם שבתי והדגשתי שמה שאמרתי בעבר עדיין תקף, כלומר שאם היא תמשיך להתנהג באותו אופן, היא לא תציע לי את התנאים הנחוצים לקיום אנליזה. למעשה, אנו נצטרך לעצור את הטיפול.

[...]

הגענו לנקודה שבה המטופלת התנהגה בצורה הגיונית יותר מאשר משפחתה. הסבתי את תשומת ליבה להיבט זה והיא הגיבה בזעם. שוב הצבעתי על התגובה שלה ואמרתי שהמסקנה הפשוטה היחידה לגביה היא שהרעיון הזה מרתיח ומכעיס אותה בצורה קיצונית, אך באותו רגע היא קטעה אותי בחדות ואמרה: "אני חושבת שאתה אמור לדעת

מתי מטופלת שלך מרגישה חרדה". מכיוון שהרגשתי שהמטופלת תמיד מגיבה באותו אופן והייתי מותש למדי מההתפרצויות האלימות שלה, הערתי שהיא שוב מציינת שאני אמור להיות אנליטיקאי ולנהוג כמו אנליטיקאי טוב. הוספתי שאין לי שום מחויבות להיות כך, ורק נאלצתי לנהוג כך.

אך המטופלת שתקה, ואני הבנתי שהפירוש שלי היה נכון, אבל שאני צריך לומר משהו נוסף. ואז הוספתי: "אני מאמין שזו הדרך שלך לומר לי שאני אמור לדעת מספר דברים שיש להם חשיבות עצומה לאנליזה הזו, ואחד מהם הוא שאת מרגישה חרדה מאד; אבל את לא מצליחה להחליט אם את צריכה לעזור לי בדבר הזה או להוליך אותי שולל. אז את מתמלאת בזעם ובאותו זמן אומרת לי שאני אמור לדעת מתי המטופלים שלי חרדים". מאותו רגע, הייתי מסוגל להראות למטופלת שהיא "משחקת", כפי שנהוג לומר, למרות שלא השתמשתי במונח הזה כשדיברתי איתה, שהיא "משחקת" סצינה שלמעשה משוחקת בתוכה. במילים אחרות, שהקולות והצלילים שהיא שמעה היו נוכחים כל העת והיו שייכים לויכוח פנימי.

היא השיבה שלמען האמת, להורים שלה הייתה זוגיות מאוד לא מאושרת ולעיתים קרובות היו ביניהם מריבות, שלהן היא הייתה עדה. הסבתי את תשומת ליבה לכך שנראה כי האופן בו היא מתנהגת רומז לכך שהסצינות הללו התרחשו הרבה לפני שהתחילה לדבר. לא אפרט לגבי הסיבות שגרמו לי לחשוב כך, אבל אני סבור שהטענה שלי הייתה נכונה. הצלחתי שוב לציין בפניה כי, מסיבות שאין טעם לפרט כאן, היא הייתה מהימנה יותר ממני או מהוריה והדבר גרם לה להרגיש חרדה, מפני שהיא הייתה מעדיפה להיות בעמדת המטופלת או הילדה, מאשר בעמדת האם או האנליטיקאי.

המטופלת שוב הגיבה בזעם ואמרה שאם חל אצלה שיפור כלשהו, הדבר קרה למרות שאני כזה אנליטיקאי גרוע ושאני לא מסוגל לתת למטופלת שלי לדבר על הקשיים שלה, אלא להפך, אני מתרגז ומדבר על לשים קץ לאנליזה שלה. אמרתי לה שמאוד קשה לה להשלים עם העובדה שהיא חייבת משהו לפירושים האנליטיים ולי כאנליטיקאי, אבל שלמעשה, חלק מהשיפור שחל במצבה נובע מההתעקשות שלי לשמור על משמעת כלשהי. היא השיבה שזה בכלל לא אנליזה ואני עניתי שלא אמרתי שזו האנליזה, אלא רק דיברתי על משמעת. אז היא השיבה: "טוב, אתה כבר אמור לדעת שאתה לא יכול לרפא מטופל רק דרך משמעת". חזרתי ואמרתי שלא אמרתי בשום שלב שמהו היה פשוט. הוספתי שלדעתי, קשה לה להודות שהיא חייבת משהו להוריה על הסובלנות שלהם, במידה שתפסה אותם כסובלניים, וגם על אותם מצבים שאותם שָנאה, כלומר, כל אימת שלא הרשו לה לעשות את מה שרצתה. **ועכשיו** קשה היה לה להודות שלמעשה היתה חייבת חוב של ממש למשמעת. זה בדיוק היה שייך לסוג הדברים שהכי עצבנו אותה, משום שקשה לאדם להודות שהוא מרגיש אסיר תודה למשהו שהוא מתעב בצורה כה עמוקה.

[...]

מתוך הדיון עם הקהלה:

שאלה שלישית

כיצד השפיעה על 47 ביון העובדה שהמטופלת כבר הייתה בטיפול פעמיים בעבר?

ביון: אני חושב שלמעשה לכל האנליטיקאים יש מטופלים כאלה ואין בזה שום דבר מיוחד מהבחינה הזו. אבל במקרה הנוכחי, ההבדל נובע אולי מכך שהמטופלת לא ציפתה לפגוש אנליטיקאי כמוני. היא חשבה שהיא הולכת לפגוש אנליטיקאי טוב והיא טענה בכך שהאמינה שאנליטיקאים טובים הם אנשים טובים, אנשים נעימים, והיא אף פעם לא פגשה מישהו שהיה כל כך לא נעים כמוני. ובכל זאת, אחד מרגעי המפתח באנליזה הזו התרחש כאשר החלטתי לומר לה שהיא לא העלתה על דעתה שאני יכול לדעת כל כך הרבה על פסיכואנליזה, עד שאני עצמי אהיה מטופל מאוד קשה, ושהנחתי את אותה הנחה ביחס להוריה, במילים אחרות, הנחתי שהורים נולדים טובים. מסכנים שכמותם, הם תמיד צריכים להתנהג יפה! מה שהיא לא לקחה בחשבון היה שלמעשה ישנם הורים גרועים וחסרי יכולת, ממש כפי שישנם אנליטיקאים גרועים ואפילו אנליטיקאים מרושעים. למשל, כאשר היא האשימה אותי בכך שאני סוחט ממנה כסף, הערתי שזו הייתה תגלית חשובה ביותר, מה שבכלל לא מצא חן בעיניה. זה לא מצא חן בעיניה בכלל. לא הפריע לה במיוחד להאשים אותי בסחטנות, אבל היא לא אהבה את האפשרות שזה אכן נכון. לכן, אני חושב שחשוב מאוד להגיע לנקודה שבה אפשר לציין בפני המטופל שמה שהוא עושה זה להפריח אינספור האשמות, למרות שהוא אינו מאמין שיש בהן מן האמת, והוא לא לוקח בחשבון את האפשרות שהוא עשוי להיות צודק לחלוטין.

שאלה חמישית

האם המטופלת שתיארת שייכת לסוג המטופלים שכבר מתחילת האנליזה מזהים באנליטיקאי אובייקט רע ביותר שמנשל ממנה כל מה שיש לה?

ביון: אני בטוח שכבר אישרתי את כל מה שהיא הייתה יכולה לומר בהקשר זה ולא הפסקתי לציין זאת בפני המטופלת, אבל איתה אף פעם אי אפשר היה להיות צודק. בסופו של דבר, רגע קריטי באנליזה היה כשצינתי בפניה שהכל היה מבוסס על הרעיון לפיו חשוב שאציע פירוש טוב ושהיא פסלה כל אפשרות שהייתה מנוגדת לכך. היא פשוט הניחה שאני לא רק אנליטיקאי שיש לו את האמצעים הדרושים לעשות זאת, אלא שגם רציתי להשתמש בהכשרה האנליטית שלי, בידע ובניסיון שלי כדי לעזור לה בדרך כלשהי.

כך שאתה שואל אותי את השאלה הזו מנקודת מבט משונה, מוורטקס משונה, ממש כפי שעשתה המטופלת. והיה צריך לציין בפניה שהיא אינה מעלה על דעתה את האפשרות שישנה דרך אחרת להסתכל על הדברים. ובכל זאת, זה היה חשוב מאוד משום שהיא חוותה במהלך הילדות שלה דברים שלא היה לה זמן לעשות להם אנליזה. אך טבעי

שילד או תינוק יאמין שההורים שלו טובים ושהם מספקים את כל הצרכים שלו, אבל כאנשים בוגרים אנחנו יודעים שזה לא בהכרח נכון, שאין כל סיבה שבגללה הורים חייבים להיות טובים ובמקרה הזה הם אכן לא היו טובים. זו הייתה סיטואציה מורכבת, מפני שהמטופלת התעקשה שאני צריך להיות אנליטיקאי טוב והורה טוב, במובן אליו התייחסתי קודם, כלומר, שעברתי את ההכשרה הדרושה, ושמה שהיה **חסר לי** היא הנכונות לעזור לה; למעשה, זו הייתה הכחשה של היותי סחטן ומי יודע מה עוד. והעובדה שאני מציע לה את הפירושים הללו מבלי להכחיש זאת עצבנה אותה בצורה יוצאת דופן.